

A Szovjetunió története II.

– vetíthető oktatási segédanyag –

A sztálini diktatúra

A II. világháború

A hidegháború

1930'–1991

Keglevich Kristóf

Budapesti Fazekas Mihály
Gyakorló Általános Iskola
és Gimnázium

Budapest, 2020

Az 1930-as évek

a) tervgazdálkodás és kollektivizálás

- tervgazd. ← a NEP-et váltja (túl kapitalista)
= **sztálini fordulat**
 - erőltetett iparosítás
 - cél: a SZU ipari nagyság. legyen
 - nehézipar + hadiipar
- első ötéves terv (1928–1932)**
 - kp-i akarat, irreális célok, nincs piac,
 - GULAG: az itt végzett fizikai munka is számít
 - kommunista szombat, vasárnap
= munka
 - sztahanovista versenyek

SZTAHANOV: szovjet bányász, aki

1935. augusztus 30-án a normában
meghatározott 7 tonna szén helyett
102 tonna szenet bányászott ki

→ **sztahanovisták** (= élmunkások, akiknek
manipulált teljesítményeit a munkás-
ság kizsákmányolására használták fel)
– jobb élet, amolyan „celebek”

- mezőgazdaság:

1929-től: magántul. felszámolása

– **kolhoz** = **termelőszövetkezet**

szovhoz = állami gazdaság

– teljesíthetetlen beszolgáltatások

– a kulákok elleni irtóhadjárat

↳ gazdagparaszt (**pejoratív**)

↳ gyakorlatilag: aki nem azonnal lép be, ragaszkodik a földjéhez

Kulákellenes plakát (1930)
(fent: LENIN-idézet, lent: Le a kulákokkal a kolhozokban!)

→ éhínség: kb. 10M †

↓ebből

- **holodomor: 1932/33:**

ukrajnai éhínség,

6–7M †,

köztük 3M gyerek

- **parasztok: ellenállás → ők maguk vágják le a lovakat → nincs igaerő**

- **rossz időjárás**

- **világgazdasági válság**

- ukrán parasztsággal való leszámolás

- népiirtás-szerű

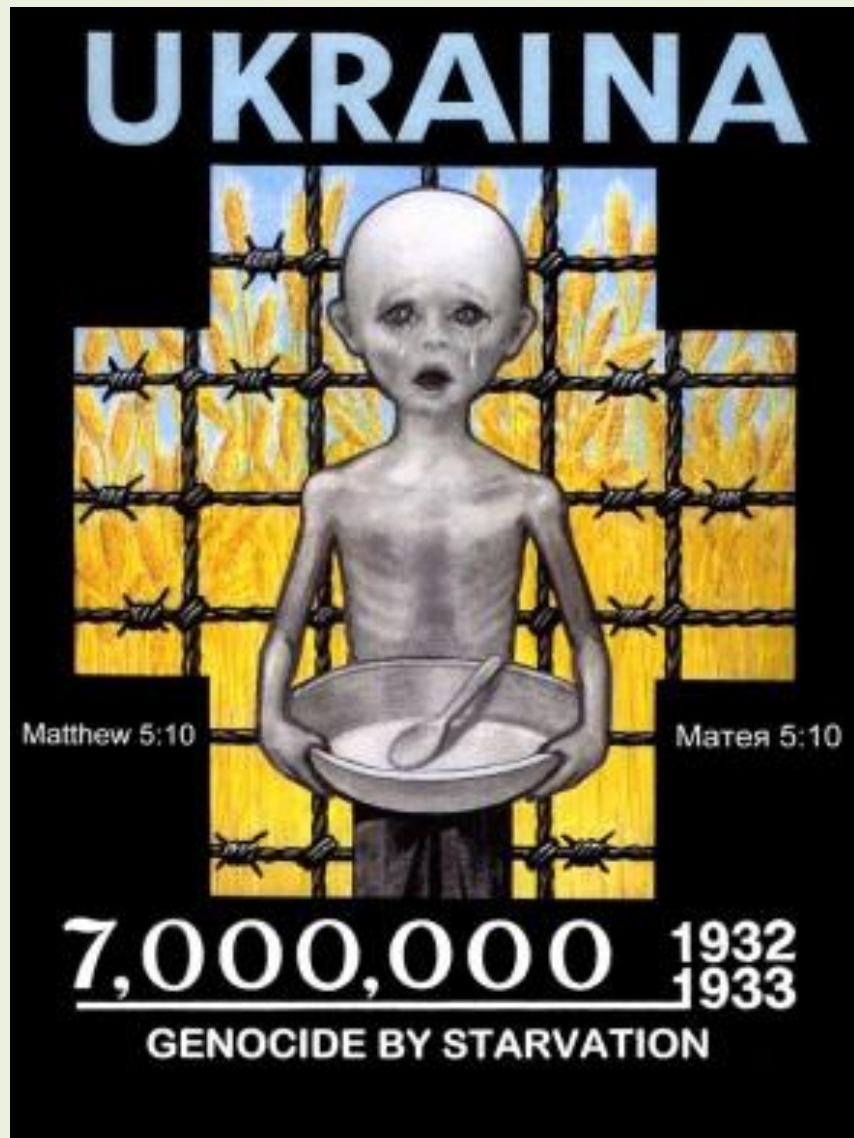
- a SZU a világ legnagyobb gabonaimportőre lesz (a cári Oroszo. exportált)

- 1936: a SZU alkotmánya

SZU = 11 tagállam szövetsége (elvileg kiléphetnek), a párt vezető szerepe kimondja, hogy létrejött a szocializmus, a szovjet ipar...

A holodomor a szovjet időkben el volt hallgatva...

*„A gyermekkor keserű emléke”
(Kijev)*

*LISZENKO előadást tart
a Kremlben, SZTÁLIN
jelenlétében*

Tudománypolitika

Az 1920-as évek végétől a szovjet agrobiológiában teljhatalmat nyert SZTÁLIN személyes pártfogoltja, TROFIM GYENYISZOVICS LISZENKO (1898–1976), aki lényegében felszámolta a szovjet növénynemesítés és a vetőmagtermesztés tudományos alapjait.

LISZENKO tagadta:

- a mendeli öröklődés és a genetika elveit,
- tagadta a kromoszómák és a gének létezését,
- a darwini szelekció szerepét;

ehelyett a növények nemesítésében az „alkalmazkodás” szerepét emelte ki: ahogy az embert nevelni lehet, úgy a növényvilágot is a kommunizmus eszméire lehet szoktatni.

b) SZTÁLIN diktatúrája

- 1934–1939: **a nagy terror**

– **a hatalmi harc második felvonása**

1930-as évek: a teljes diktatúra kiépítése

- 1934: XVII. pártkongresszus:

KB tagjainak megválasztása

(Σ 1225 küldött)

SZERGEJ KIROV (Leningrád város párttitkára) 3 ellenszavazatot kap,

SZTÁLIN 292-t

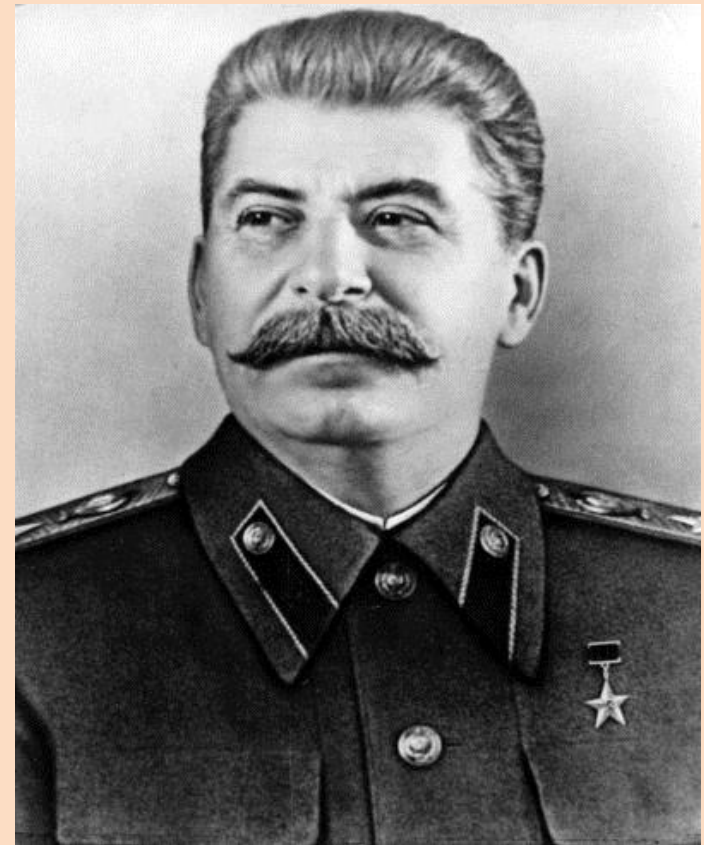
- → 1934: KIROV meggyilkolása
vsz. NKVD

↳ a szovjet államvédelmi hatóság (rendfenntartás, terror)

sokan mások is †

a szavazatszámláló bizottság 63 tagjából 3 éli túl a GULAG-ot

a Központi Biz. itt választott 139 tagjából 110-et kivégeztek

BUHARIN szerint „DZSINGISZ kán telefonnal”

- **kirakatperek / koncepció ~**

- a legszűkebb LENINI gárda tagjai †

- 1936: KAMENYEV, ZINOVJEV (korábban a leningrádi pártbiz. élén)

- groteszk vádak: KIROV meggyilkolása,

- TROCKIJJAL, HITLERrel tartották a kapcsolatot

- 1937: MIHAIL TUHACSEVSZKIJ † + hadsereg lefejezése

- ↳ éhes patkányok

- ↳ → SOSZTAKOVICS (1906–75):

- V. szimf. lassú tétel

5 marsallból	3 †
10 hadseregparancsnokból	10 †
57 hadtestparancsnokból	50 †
186 hadosztályparancsnokból	154 †
456 ezredesből	401 †

- következmények**

- az 1941. évi német támadáskor a Vörös Hadsereg katasztrofális szereplése

- 1938: BUHARIN (a NEP védelmezője)
(„1918-ban LENIN életére tört, jobboldali elhajló”)
- 1937: KUN BÉLA letartóztatása
→ vagy kivégzik, vagy börtönben †
„a forradalom felfalja saját gyermekeit”
(DANTON / ROBESPIERRE / SAINT-JUST ?)
- ideológia: „éberség”;
az osztályharc éleződik,
sorainkba férkőzik be az ellenség
- a nyilvánosság előtt, gondosan
megválogatott közönséggel,
külföldi újságírók előtt
- a gyanúsítottak „megdolgozása”
= fizikai erőszak, kínzás
- elismerik a szájukba adott vádakat
← pártnak nem akarnak ártani
← SZTÁLIN ígéretei: megkíméli őket

*Egy pártfunkcionárius
alakváltozásai: a forra-
dalom hőse; népbiztos;
a nagy békeharcos;
fasiszta bűnöző, a nép
ellensége*

– főügyész: **ANDREJ JANUARJEVICS VISINSZKIJ**
lényeg: a vádlott beismerő vallomása
ez fontosabb, mint a bizonyítékok

*„Követelem a veszett kutyák agyonlövését
– mind egy szálíg!”*

(ZINIOVJEV és KAMRNYEV pere)

*„Népünk egyetlen dolgot követel: tapossák el az
átkozott férgek! Az évek múltán a gyűlölt árulók
sídját, melyet a tisztességes szovjet emberek és az egész szovjet nép örök
megvetése sújt, belepi majd a gyom és a bogáncs. Felettünk, boldog
országunk felett, miként eddig is, fényesen és örömtelien fog ragyogni
sugaraival a mi napunk. Mi pedig népünkkel a múlt utolsó mocskától és
förtelmétől megtisztított úton menetelünk majd tovább, élünkön szeretett
vezérünkkel, nagy tanítónkkal, SZTÁLINnal a kommunizmus felé!”*

(BUHARIN pere)

VISINSZKIJ a SZU képviselője az ENSZ-ben (1946–1949) ...

Σ csisztka = a sztálini nagy tisztogatás (1934–től, csúcspont: 1937/38)

- a SZTÁLINi tisztogatások, a „nagy terror” vezető alakja
NYIKOLAJ IVANOVICS JEZSOV, egykori szabósegéd, majd a SZU
belügyi népbiztosa (1936–1938) és így az NKVD vezetője
(a véreskezű törpe)
1938 után SZTÁLIN vele is leszámolt, sőt, az őt ábrázoló fotókat is
retusáltatta
mindez fontos része a SZTÁLINi rendszer logikájának

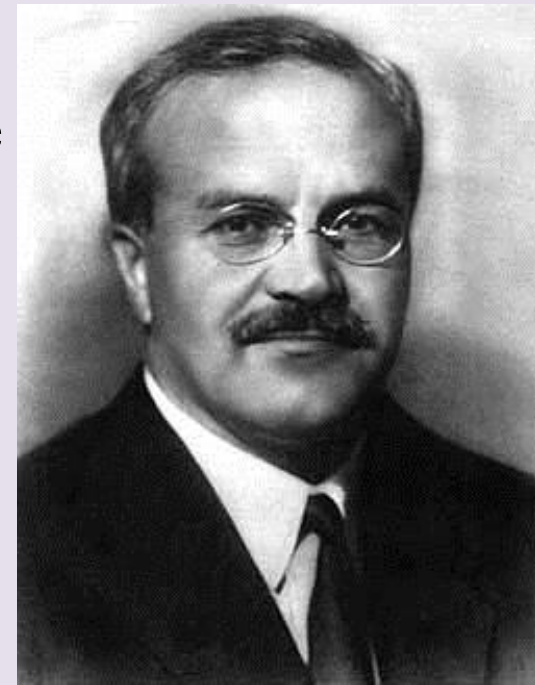
- SZTÁLIN kegyencei

- MOLOTOV, a Népbiztosok Tanácsának elnöke (~miniszterelnök)

a „kösegg” (átlagos képességek, nagy munkabírás)
mindig öltönyben jár

MOLOTOV-RIBBENTROP-paktum, 1939. aug.

- BERIJA, az NKVD első embere

- VOROSILOV marsall
2 elemi, utána szén-
bányában dolgozik
a krími tatárok pusztító kitelepítésének
kivitelezője
mo.-i SZEB elnöke

- társadalom megfélemlítése

- **GULAG** = Központi Irányítású Táborok

- (**Glavnoje Upravlenyije Lagerej**) – 20–30M †

- elvileg munkatábor, nem megsemmisítőtábor

- ALEKSZANDR ISZAJEVICS SZOLZSENYICIN (**1918–2008**)

- 1945 után 11 évet tölt el a gulágon

- egy barátjának írt levél miatt,

- amiben SZTÁLINT bírálta

- Ivan Gyeniszovics egy napja,

- ↳ 1970: irodalmi Nobel-díj

- A gulag szigetvilág

- a gulag-rendszert a HRUSCSOVI olva-

- dás során 1960 körül számolják fel

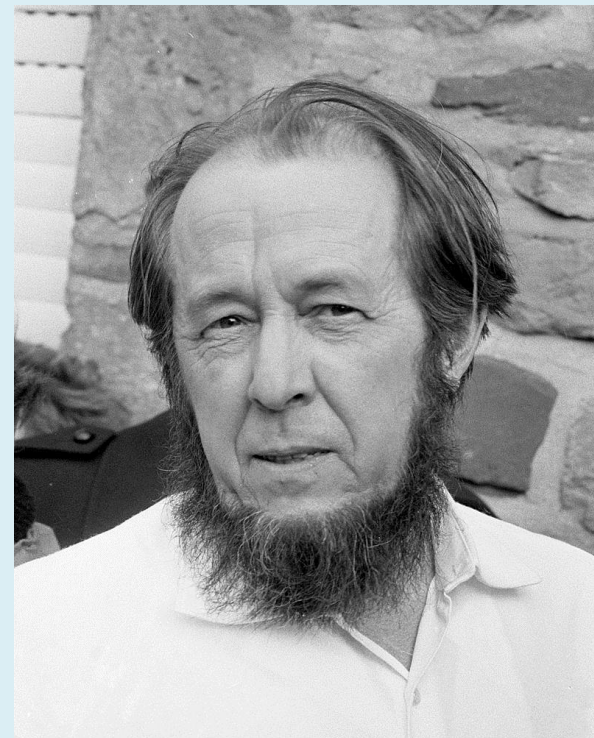
- (CSK/Cseka → GPU →) NKVD

- PAVLIK MOROZOV: példakép az úttörőknek

- följelentette gabonarejtegető apját,

- ezért családja megölte őt

- (a történet hitelessége vitatott)

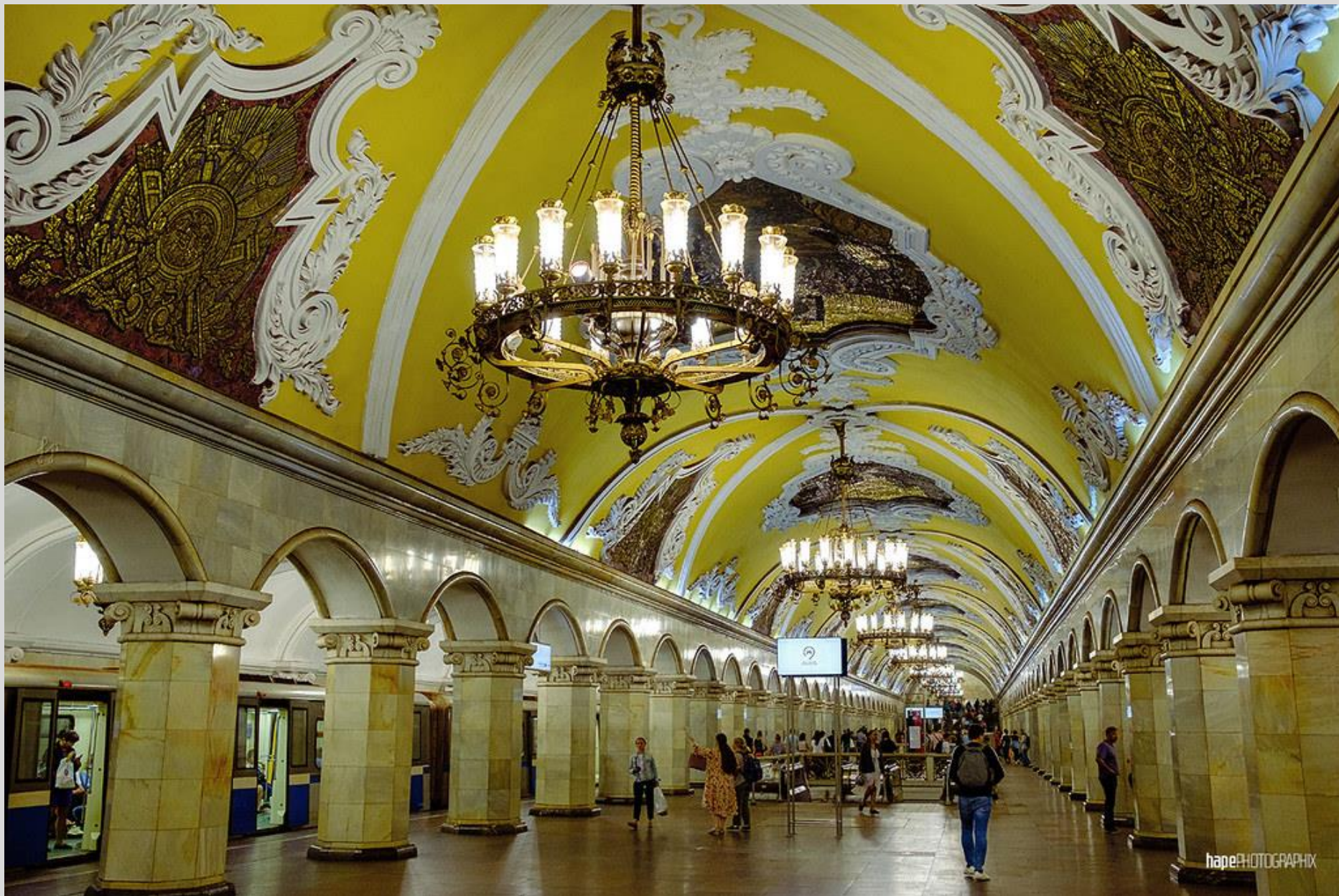

- mindennapok a sztálini időkben
 - személyi kultusz, megalománia
 - Moszkva (1917 után lesz főváros Szentpétervár/Leningrád helyett)
 - **szocialista realizmus**
- sztálinbarokk = szocialista klasszicizmus = sztálinista birodalmi stílus

*Moszkvai
metró
(1935–)
Komszo-
molszkaja
(1935)
megálló*

Komszomolszkaja-Koltszevaja megálló (1952)

A moszkvai Megváltó Krisztus-székesegyház felrobbantása 1931-ben (helyére a Szovjetek Palotáját tervezték, ennek kiásott alapjaiból végül uszoda lett)

*A Lomonoszov
Egyetem
(Moszkva)
főépülete
(1949–1953).
Több mint
14 ezer Gulag-
rab építette föl*

- modernizáció – iszonyatos áldozatok a világgazdaságból való kiszakítottság miatt
- alacsony életszínvonal

Σ totalitárius diktatúra

(osztályharc, személyi kultusz, terror, kollektivizálás, tervgazdaság, propaganda, birodalmi ábrándok)

A nagy honvédő háború (1941–1945)

- előzmények:
 - 1939. aug.: **MOLOTOV-RIBBENTROP paktum:**
szovjet-német megnemtámadási szerződés
+ a titkos záradékban Lengyelo. és K-Eu felosztása

- 1939. szept.: a SZU elfoglalja K-Lengyelo.-ot és a Baltikumot
[1940: katóli vérengzés: az NKVD tarkón lő
kb. 15 ezer lengyel katonatisztet és értelmiségit]
- 1939/40: **téli háború:** szovjet-finn háború
nagy nehézségek árán kivívott szovjet győzelem

- Barbarossa-terv és kudarca
1941. jún. 22.: **német támadás**
3 irányban – É: Leningrád
– közép: Moszkva
– D: Kijev
- kezdetben látványos német győzelmek
- **a Wehrmacht Moszkva alatt megtorpan**
a tervezett villámháború elhúzódik
← sár, majd fagy, gátolt német utánpótlás, T-34...

- **Leningrád ostroma**

2,5 éves blokád (**872 nap**: 1941. **szept. 8.** – 1944. **jan. 27.**)

éhezés → kb. 1M †

Tánya Szavicseva „naplója”

Zsenya 1941. dec. 28-án,
12.30-kor meghalt.

Nagymama
1942. jan. 25-én,
du. 3-kor meghalt.

Ljoka 1942. márc. 17-én,
reggel 5-kor meghalt.

Vászja bácsi
1942. ápr. 13-án,
két órával éjjél után
meghalt.

Ljosa bácsi 1942. máj. 10-én, du. 4-kor meghalt.

Mama 1942. máj. 13-án, reggel 7.30-kor meghalt.

A Szavicsevek meghaltak.

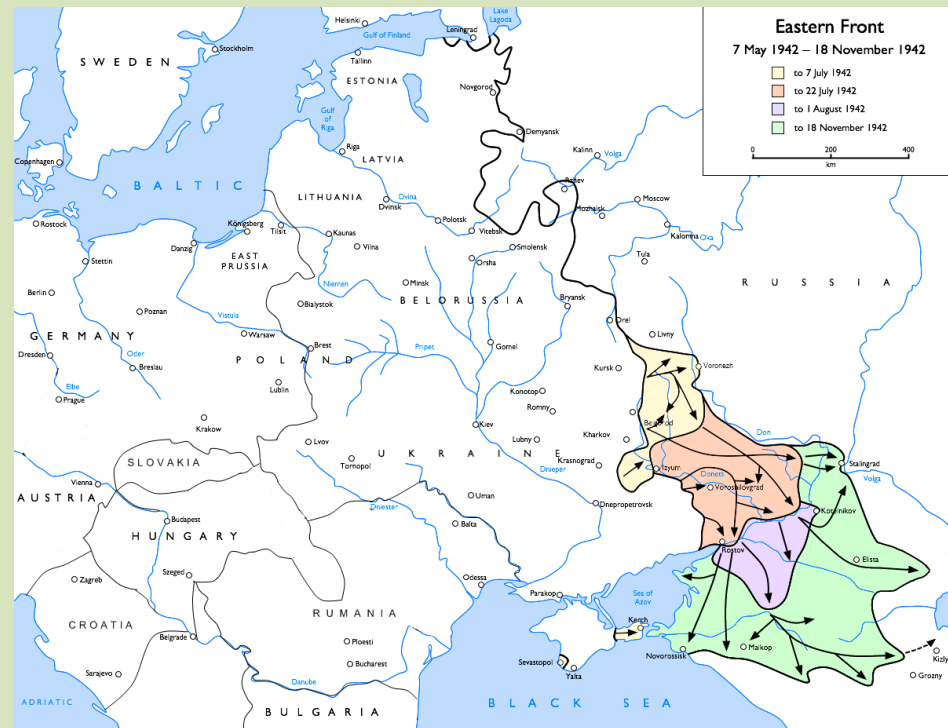
Mindenki meghalt.

Csak Tánya maradt meg

[Leningrád ostroma]

- **Sztálingrád (1942/1943. febr.)**
 - a német 6. hadsereg elfoglalja
 - propagandisztikus jelentőség
 - nov.: szovjet ellentámadás
→ „Cannae”
 - hideg, éhezés, ellátási hiány
→ kapituláció
→ a 6. hads. pusztulása
→ $\Sigma 1,5M \dagger$
- mellékhadszínér: a II. magyar hadsereg voronyezsi katasztrófája (1943. jan.)
- **kurszki tankcsata (1943. júl.):**
SZU: sokkal nagyobb veszteségek, de stratégiai győzelem
- **1943–45: a Vörös Hadsereg egyre Ny-abbra szorítja a frontot**
- 1945. ápr./máj.: Berlin ostroma

*Szovjet katonák rohama
(Sztálingrád, 1943. febr.)*

ILJA GRIGORJEVICS EHRENBURG (1891–1967)
orosz (szovjet) publicista

„Öljetek! Öljetek! Erővel törjétek meg a germán nők faji gőgjét, tekintsétek őket a hadizsákmányotoknak!” (Pravda, 1942)

„Öljetek! Dicső szovjet harcosok, öljetek! A németek nem emberi lények. ... Az a szó, hogy „német”, a mai naptól legyen a legnagyobb szitokszó, amit a szátokra vesztek ... ölnöd kell ... és ha nem öltél meg legalább egy németet a mai nap, akkor ez a napod kárba veszett ... ha nem tudod őket golyóval kivégezni, akkor a bajonettel szúrd agyon őket ... ha csendes körülötted a front és amíg várod, hogy ismét harcba indulj, ezalatt az idő alatt is keress németet, akit megölhetsz ... öljetek, mert nincs annál nagyobb élvezet, mint amikor a halomba szórt német hullákat ugorjátok át ... ne a napokat, ne a kilométereket számoljátok, hanem öljetek és öljetek! a megölt németeket számoljátok az elfoglalt városok helyett ... öld a németet, ez a nagymama kérése! öld a németet, ezért imádkozik az anyád! öljetek, ezt kéri tőletek a gyereketek! öld a németet, ezt kéri hangosan kiabálva tőled a szovjet haza! Ne hibázz, ne adj kegyelmet, ölj! Dicső szovjet harcosok, öljetek!” (Gyilkolj! című röplap, 1942/43 után százezerszám terjesztették a Vörös Hadseregben)

Elesett német katona (1944)

EASTERN BLOC MEMBERS

- Satellite States
- USSR-aligned until 1948
- USSR-aligned until 1960

A SZU politikája a II. vh. után

- a II. vh. lényeges területi növekedést hoz: K-Lengyelo., balti államok + létrejön a SZU érdekszférája
↓
- a „keleti blokk”
népi demokráciák (a valóságban: szovjet típusú totális diktatúrák)
 - koalíciós időszak
[a SZU már 1945-től beavatkozik az érintett – a II. vh-ban többnyire vesztes – államok gazdaságába a jóvátétel teljesítésére hivatkozva]
 - átmeneti időszak:
már csak formális többpártrendszer
 - egypárti diktatúra:** létrejön
a munkáspártok egysége:
a komm. párt erőszakkal magába olvasztja a szoc.dem. pártot

= a fordulat éve (Mo.: 1948)

pártállam: a kommunista párt vezetői befolyásosabbak
a hagyományos állami tisztségek betöltőinél

- **bipoláris világrend**
- **hidegháború**
- ZSDANOV (SzK(b)P egyik vezetője):
a világ két táborra oszlásának elmélete
antidemokratikus, imperialista (Ny-i blokk)
↔ demokratikus, antiimperialista (K-i blokk)
- **Varsói Szerződés (1955–1991)** →
- **KGST (1949–1991)**

SZTÁLIN utolsó évei

- utolérési stratégia
1945: 28M-s emberveszteség (SZU, 1941: 195M), a nemzeti vagyon 40%-a elvész
1949: szovjet atombomba
- Kominform (1947)
Kommunista és Munkáspártok Tájékoztatási Irodája
a nemzetközi kommunista mozgalom irányításának szovjet szerve

- szovjet-jugoszláv szakítás ← TITO Moszkvától független politikát folytat
 ↳ összefüggése a RAJK-perrel (1949): RÁKOSI az imperialistáknak és a jugoszlávoknak való kémkedés vádjával ítelteti el RAJKot
- népcsoportokkal szembeni fellépés
 - 1944→ a krími tatárok deportálása a németekkel való együttműködés vádjával (200 ezer fő → deportálás, Gulág → 50% †)
 - kaukázusi csecsenek, balti németek, ukránok, hazatérő hadifoglyok + japán hadifoglyok (1M „tűnik el” Szibériában)
- 1950’: antiszemitizmus
 - zsidó orvosok + más zsidó értelmiségiek elleni perek
 vád: ZSDNANOV †-át (1948) az orvosok okozták
 valódi ok: eredendő antiszemitizmus + az újdonsült Izrael nem szovjetbarát
 - SZTÁLIN †-a véget vet a készülő monstre orvospernek
- 1953. március 5.
 „Meghalt a mi drága SZTÁLINunk. Meghalt a mi legigazabb barátunk. Meghalt a mi édesapánk. ... Nem volt nála szeretőbb édesapánk. Nem volt jobb barátja nála a mi magyar népünknek, munkásosztályunknak.”
 [MUSZKA IMRE, a Rákosi Mátyás Művek (volt Weiss Manfréd) Kossuth-díjas sztahanovista vasesztergályosának megemlékezése]

A HRUSCSOVI olvadás

- SZTÁLIN 1953†
hatalmi harc
- **HRUSCSOV** az új pártfőtitkár (1953–1964)
→ **a szembenállás oldódása („olvadás”)**
- 1956. febr.: **SZKP XX. kongresszusa**
 - **desztalinizáció**
 - személyi kultusz elítélése
 - új külpolitika – szakít a háborúk elkerülhetetlenségének dogmájával
(helyébe a gazd. verseny lép)
- szovjet-amerikai csúcstalálkozók
(sokszor csak mosolydiplomácia, az egymás mellett élés kényszere)
- **a kölcsönös elrettentés egyensúlya**
atom- ill. H-bomba, **1957:** szputnyik, **1961:** GAGARIN **az űrben**
- **szovjet-jug. viszony rendeződése**
→ mo.-i következmény: 1956. okt. 6. – RAJK L. újratemetése

HRUSCSOV a cipőjével veri az asztalt az ENSZ 1960. évi közgyűlésén – vagy csak toposz? hamisított fotó?

- hidegháborús konfliktusok
 - 1956. okt.: szuezi válság ~ magyar '56
 - 1961: berlini válság (berlini fal megépítése)
 - 1962: **kubai (karibi) rakétaválság**

J. F. KENNEDY, az USA elnöke a titokban a kommunista Kubába telepített, az USA területét fenyegető rakéták leszerelését követeli

a világ drámai napokat él át a nukleáris háború árnyékában
végül kivonják a rakétákat,

cserébe az USA is leszereli törökországi rakétáit

„Farkasszemet néztünk, és úgy tűnik, a másik fickó pislogott először.”

(DEAN RUSK amerikai külügyminiszter)

- **szovjet-kínai viszony megromlása**

HRUSCSOV irányváltása = desztalinizáció ↔ MAO CE-TUNG Kínája

Ø gazdasági reformok

Ø hruscsovi békés egymás mellett élés

Ø alárendelődés a szovjet érdekeknek

→ 1972: NIXON pekingi útja

A BREZSNYEVI pangás (1964–1982)

↳ SZKP első titkára (1966-tól főtitkára)

- Brezsnyev-tripla: az elvtársi csók
(egyet jobbra, egyet balra, egyet szájra)
- 1964: HRUSCSOV megbuktatása
- resztalinizáció
reformokkal szembeni makacs ellenállás
stagnálás
- külpolitika:

Brezsnyev-doktrína: a korlátozott
szuverenitás elmélete

ha valamelyik „testvéri országban” veszély
fenyegetné a szocializmust, az minden
szocialista ország közös ügye (1965)

→ **a prágai tavasz elfojtása (1968)**

↔ **ALEXANDER DUBČEK**

(Csehszlovák Kommunista Párt első titkára [1968–1969])

gazdasági reformok + politikai decentralizálás

*LEONYID ILJICS BREZSNYEV
(1906–1982)
gyári fűtő, lakatos*

- szovjet-kínai viszony mélyponton
- vietnámi háborúba (1964–73) való beavatkozás
- afganisztáni bevonulás (1979)
- fegyverkorlátozási tárgyalások (1972: SALT-I, 1979: SALT-II, 1975: helsinki záróokmány)
- ← erőegyensúly, enyhülési folyamat

- BREZSNYEV 1976-ban a klinikai halál állapotába kerül – 1982†
 - ezután napi 2-3 órányi munkánál többre nem képes
 - általános idegi-pszichikai gyengeség, agyi érelmeszesedés
 - a gyógyszerektől való narkotikus függőség, alkoholista
 - beszédei lelassuló bőfögésszerű mormogásba fulladnak
- főtitkár utódai: JURIJ ANDROPOV (1982–1984), majd KONSZTANTYIN CSERNYENKO (1984–1985) – Σ gerontokrácia
- őket a reformszellemű MIHAIL GORBACSOV (1985–1990) követi

A szovjet rendszer válsága

- 1973, 1979: olajárrobbanás → magas E-költségek
- a K-i blokk gazdasága nem piacgazdaság, **nem alkalmazkodik** → **eladósodás**, gazdasági összeomlás
- a kegyelemdőfés: RONALD REAGAN USA-elnök (1981–1989) csillagháborús terve → végképp kifulladásztja és csődbe taszítja a SZU-t

GORBACSOV peresztrojkája → a SZU szétesése

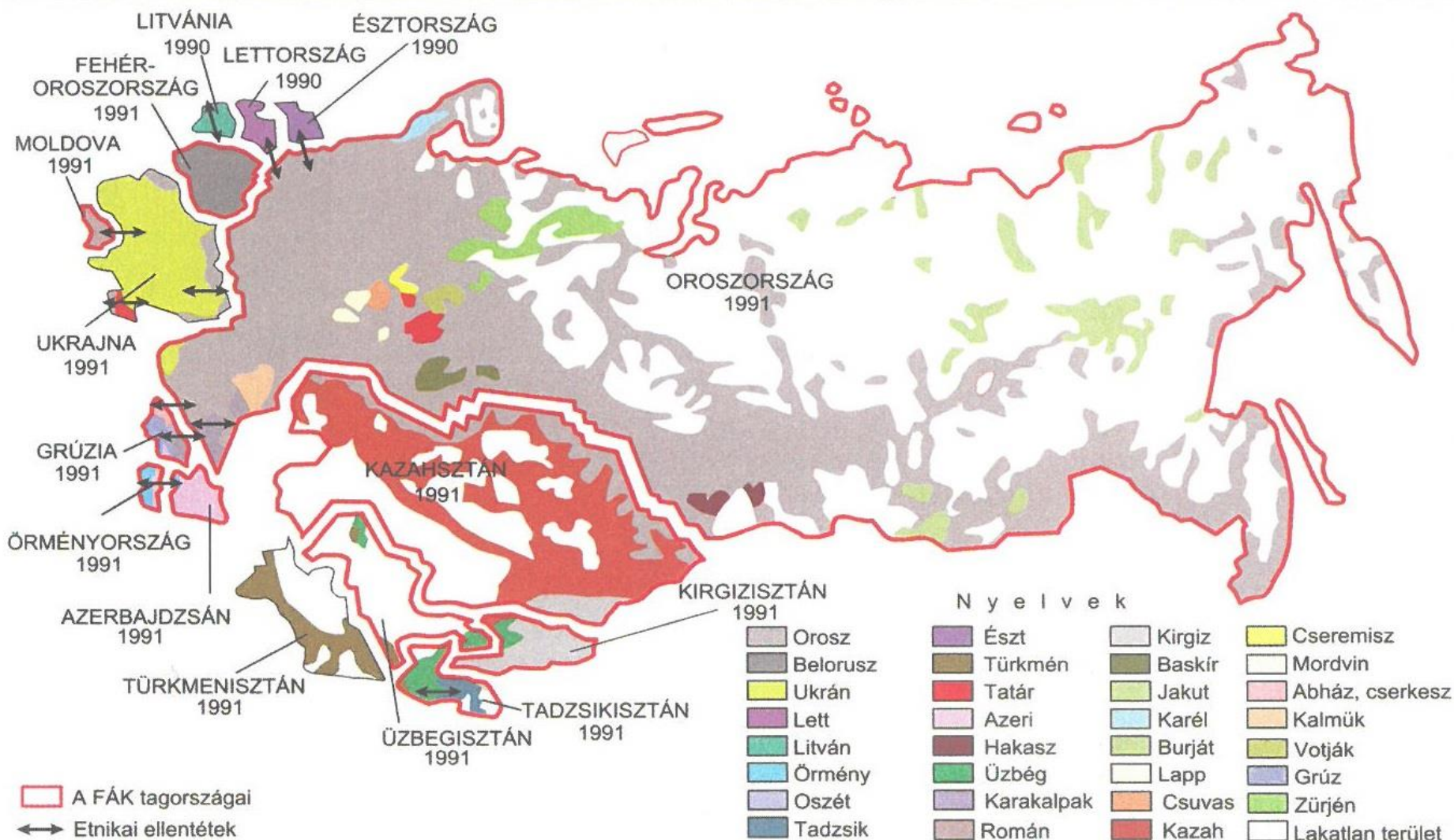
- **MIHAIL SZERGEJEVICS GORBACSOV** (54 évesen főtitkár: 1985–90) reformjai
cél: az életkörülmények romlásának megállítása
 - **glasznoszty** (nyilvánosság)
 - **peresztrojka** (átalakítás)
1985 (első jelentős intézkedése):
alkoholreform: drágítás, alkoholelles kampány
 - **uszkorenyije** (gazdaság dinamizálása)

- a nyilvánosság (kudarcos) próbája:
a csernobili atomerőmű-baleset (1986. ápr.)
 - kb. egy héttel később hozzák nyilvánosságra
- a pártvezetés konzervatív része eltitkolta GORBACSOV előtt a helyzet súlyosságát
→ felgyorsítja a reformokat
 - „– *Hogyan vonulnak fel az emberek május 1-jén a SZU-ban?*
– Sugárzó arccal...”
- csúcstalálkozó REAGAN-nal, lefegyverezés, *kivonulás Afganisztánból (1988)*
- a szovjet támogatás megszűnése
1989/90: → Kö-Ke-Eu szocialista rendszerek összeomlása
- 1991: a SZU kénytelen elismerni a közvetlenül hozzá tartozó Litvánia, Lettország és Észtország függetlenségét
- 1991. dec.: GORBACSOV lemond (*1990-től a SZU elnöke*)
a SZU megszűnik → FÁK = Független Államok Közössége

A SZU nem mindegyik utódállama lett a FÁK tagja

Oroszország: 146 M lakos (2020), 22% kisebbség (30M)
+ külhoni oroszok: Európa legnagyobb kisebbsége (20M)

A képek forrásai

Címdia, 31. dia – Brezsnyev-karikatúra

<http://crowleyhistory12.weebly.com/the-leonid-brezhnev-era.html>

2. dia – Plakát (iparosítás)

Bihari P. –Doba D.: Történelem a 12. évfolyam számára. Bp., Műszaki, 2006. 107.

3. dia – Sztahanov szobra

<http://linguistiquement-correct.blogspot.com/2012/03/les-stakhanovistes-de-la-langue.html>

4. dia – Kulákellenes plakát

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/37/Kulak_iz_kolhoza.jpg

5. dia – Holodomor

<https://vintagenewsdaily.com/28-horrifying-photos-of-holodomor-the-ukrainian-famine-that-killed-millions/>

6. dia – Holodomor

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4d/Holomor_Art_Denysenko_1.jpg

<https://travel-monkey.net/2012/12/10/holodomor/>

7. dia – Liszenko Sztálinnal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5a/Lysenko_with_Stalin.gif

8. dia – Sztálin

<https://www.tarihotesi.com/joseph-stalin/>

9. dia – Tuhacsevszkij

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/Mikhail_Tukhachevsky.jpg

10. dia – Karikatúra

Bihari P. –Doba D.: Történelem a 12. évfolyam számára. Bp., Műszaki, 2006. 109.

11. dia – Visinszkij

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/RIAN_archive_7781_Vyshinsky.jpg

12. dia – Jezsov és a sztálini retusálás

<https://mult-kor.hu/ot-ember-akit-kitoroltek-a-tortenelembol-20150331>

13. dia – Molotov, Berija, Vorosilov

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c8/Molotov.bra.jpg>

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4e/Lavrenty_Beria.jpg

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a6/Kliment_Voroshilov.jpg

14. dia – Szolzsenyicin

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8d/Aleksandr_Solzhenitsyn_1974crop.jpg

15–16. dia – Moszkvai metró

https://www.123rf.com/photo_44620664_metro-station-komsomolskaya%C2%A0-sokolnicheskaya-line-in-moscow-russia-it-was-opened-in-15-05-1935-passe.html

<https://www.flickr.com/photos/hapephotographix/49959263651>

17. dia – A moszkvai Megváltó Krisztus-székesegyház felrobbantása

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/72/Christ_saviour_explosion.jpg

18. dia – Lomonoszov egyetem

https://hu.wikipedia.org/wiki/Szt%C3%A1linista_%C3%A9p%C3%ADt%C3%A9szet

19. dia – Molotov-Ribbentrop-paktum, karikatúrák

<https://www.billdownscbs.com/2017/06/1939-kremlins-gambit-on-hitler.html>

<https://www.ack-images.co.uk/archive/-2UMDHUK0AYFC.html>

20. dia – Barbarossa-terv

<https://slideplayer.hu/slide/11991498/>

21. dia – Tánya Szavicsseva

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e3/Tanya_Savicheva_Diary.jpg

22. dia – Sztálingrád: térkép, roham

https://hu.wikipedia.org/wiki/Szt%C3%A1lingr%C3%A1di_csata#/media/F%C3%A1jl:Eastern_Front_1942-05_to_1942-11.png

<https://moszkvater.com/sztalingrad-ahol-a-nacik-elvesztettek-a-haborut/>

24. dia – Elesett német katona

<http://studgendeutsch.blogspot.com/2011/08/der-4-mai-1945-das-kriegsende-in-den.html>

25. dia – K-i blokk országai

https://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Stalin#/media/File:EasternBloc_BasicMembersOnly.svg

26. dia – Varsói Szerződés

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1b/Warsaw_Pact_Logo.svg

28. dia – Hruscsov és a cipőincidens

<https://www.rbth.com/history/329289-khrushchev-never-banged-his-shoe-un>

29. dia – kubai rakétaválság

<https://envisioningtheamericandream.com/2016/11/28/castro-and-my-cold-war-childhood/>

30. dia – Brezsnyev

<https://www.britannica.com/biography/Leonid-Ilich-Brezhnev>

32. dia – Gorbacsov

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/RIAN_archive_850809_General_Secretary_of_the_CPSU_CC_M._Gorbachev_%28crop%29.jpg

33. dia – Csernobil

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/1/1b/Chernobyl_Disaster.jpg

34. dia – SZU szétesése

Boronkai Sz. et al.: Történelem 12 OFI, 2016. 97.

(A letöltések időpontja: 2020. október 26.)